

Inventariserend Veldonderzoek

Hoek Sophiastraat - President Kennedylaan te Velp

Opdrachtgever

Gemeente Rheden
t.a.v. dhr. R.J. Moed
Postbus 9110
6994 ZJ de Steeg

Projectnummer

174106

Autorisatie

Gerapporteerd door: paraaf datum status

W. A. Bergman

drs. A. Buesink

Gecontroleerd door: paraaf datum status

drs. E. E. A. van der Kuijl

Kenmerk

AEM/ALG/SAZ/174106

Synthegra Archeologie bv, Ambachtsweg 10, NL-7021 BT ZELHEM
Postadres: Postbus 4, NL-6997 ZG HOOG-KEPPEL
Telefoon +31 (0)314 62 77 08, Fax +31 (0)314 62 77 26, Internet: www.synthegra.com
Bankrelatie F. van Lanschot Bankiers Nijmegen, nr. 22.59.31.451, BTW nr. NL809760538B01, HR 09119698
Synthegra Archeologie bv is een werkmaatschappij van de Verhoeve Groep bv
Vestigingen te Dordrecht, Hummelo, Jirnsum, Weert en Zelhem

Project : IVO Hoek Sophiastraat – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Rheden, t.a.v. dhr. R.J. Moed
Project: Hoek Sophiastraat - President Kennedylaan te Velp
Projectnummer: 174106
Titel: Inventariserend Veldonderzoek, Hoek Sophiastraat – President
Kennedylaan te Velp
Datum: Juni 2004
Auteurs: W. A. Bergman en drs. A. Buesink
Verantwoording: Drs. E.E.A. van der Kuijl
Druk: Synthegra Archeologie bv, Zelhem
ISSN: 1574-0838

Synthegra Archeologie bv
Postbus 4
6997 ZG Hoog-Keppel
telefoon: 0314-627708
fax: 0314-627726
www.synthegra.com

© Synthegra Archeologie bv, 2004

De intellectuele eigendomsrechten verblijven te allen tijde bij Synthegra Archeologie bv.

Project : IVO Hoek Sophiastraat – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

INHOUD

1	Inleiding, onderzoekskader en onderzoeksdoel	3
1.1	Inleiding en Onderzoekskader	3
1.2	Onderzoeksdoel	3
1.3	Objectgegevens	4
2	Onderzoeksmethodiek	5
2.1	Bepaling van de regionale achtergrondwaarden	5
2.2	Historisch onderzoek	5
2.3	Inventarisatie van archeologische gegevens	5
2.3	Bureauonderzoek RAAP	5
3	Landschapsgenese	6
3.1	Inleiding	6
3.2	Geologische en geomorfologische ontwikkeling	6
3.3	Bodem	7
4	Bewoninggeschiedenis van de onderzoekslocatie	8
4.1	Prehistorie	8
4.2	Romeinse Tijd	8
4.3	Middeleeuwen	9
4.4	Vroeg-Moderne Tijd	10
4.5	Moderne Tijd	11
4.6	Archeologische vindplaatsen in de omgeving van het onderzoeksgebied	12
5	Resultaten van het veldwerk	14
5.1	Toekomstig grondverzet	14
5.2	Opzet van het booronderzoek	14
5.3	Resultaten van het booronderzoek	15
6	Conclusie	17
7	Aanbeveling	18
	Literatuur	19
	Bijlagen:	
	Bijlage 1: Detailkaart van de onderzoekslocatie met boorpunten	
	Bijlage 2: Boorstaten	
	Bijlage 3: Geologische Perioden & Lijst van Gebruikte Afkortingen	

1 Inleiding, onderzoekskader en onderzoeksdoel

1.1 Inleiding en Onderzoekskader

Op 16 juni 2004 is in opdracht van de gemeente Rheden door Synthegra Archeologie bv een archeologisch booronderzoek uitgevoerd ten zuidwesten van de kruising van de Sophiastreet en de President Kennedylaan te Velp. De onderzoekslocatie heeft een oppervlakte van 1.345 m². De locatie is onderzocht in verband met de voorgenomen bestemmingsplanwijziging, de aanleg van een bergbezinkbassin en uitstroombokers. Het onderzoek bestaat uit een historisch onderzoek en een inventariserend veldonderzoek.

Op basis van informatie van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort en een bureauonderzoek van RAAP (ref. 4758RHPK002454, 2004) is naar voren gekomen dat voor het terrein een hoge archeologische verwachtingswaarde van toepassing is. Op basis van de IKAW (Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden) en AMK (Archeologische Monumentenkaart) van de ROB kan worden vastgesteld dat dit waarschijnlijk geldt voor het gehele onderzoeksgebied.

De geplande wijziging in het bestemmingsplan en het daarmee samenhangende grondverzet kan een bedreiging vormen voor de mogelijke archeologische waarden in het plangebied. Op basis van diverse rijks - en provinciale regelingen, met name het verdrag van Malta, Nota Belvédère en de Leidraad Provinciaal Omgevingsbeleid dient een inventarisatie van de archeologische waarden in het gebied gemaakt te worden. De provinciaal archeoloog, mevr. drs F. de Roode of mevr. drs. M. de Rooij zal de resultaten van het onderzoek toetsen. De resultaten van het onderzoek zullen vervolgens in de planvorming betrokken dienen te worden.

Het onderzoek en de adviezen hebben betrekking op de Prehistorie tot en met de Nieuwe Tijd. Het onderzoek is afgestemd op het toekomstig grondverzet en de daarmee samenhangende versterking van het landschap en het bodemarchief.

1.2 Onderzoeksdoel

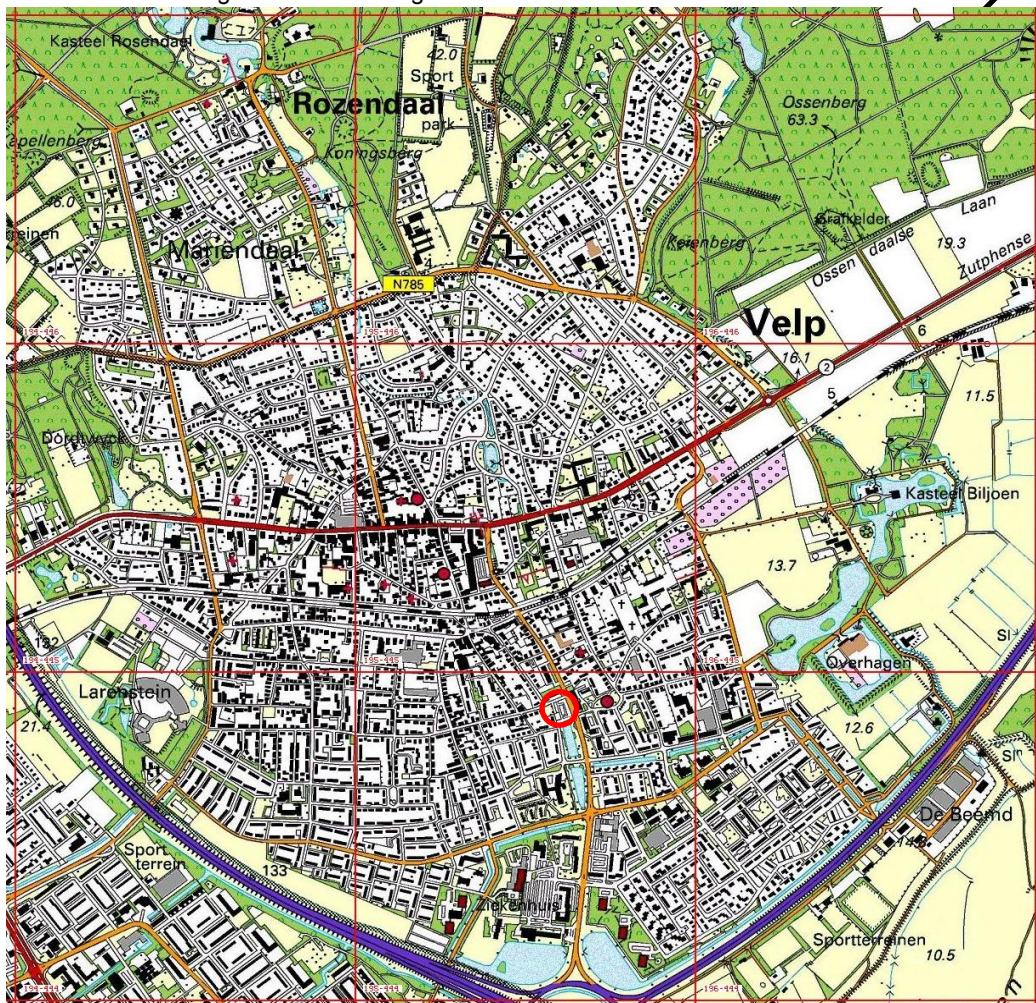
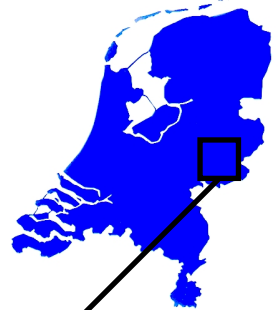
Het doel van het inventariserend bodemonderzoek is inzicht te verkrijgen of er op de onderzoekslocatie archeologische waarden te verwachten zijn en in hoeverre het toekomstige gebruik van de locatie invloed heeft op de eventuele archeologische waarden in het terrein. Het onderzoek wordt zodanig uitgevoerd, dat een archeologische en cultuurhistorische beoordeling gegeven kan worden van het toekomstige gebruik van de locatie. De volgende vragen dienen, indien mogelijk, te worden beantwoord:

- Zijn er archeologische waarden aanwezig?
- Wat is de exacte aard en datering van de vindplaats(en)?
- Wat is de te verwachten conserveringsgraad van deze waarden?

Project : IVO Hoek Sophiastreet – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

1.3 Objectgegevens

Plaats: Velp
Gemeente: Rheden
Provincie: Gelderland
Toponiem: Bergbezinkingsbassin
Projectnummer: 174106
Kaartblad: 40 B
Coördinaten: 159.612/444.873
Periode: Prehistorie – Moderne Tijd
Oppervlakte: 1345 m²
Grondgebruik: parkeerplaats
Geomorfologie: daluitspoelingswaaier
Bodem: hoge bruine enkeerdgrond

Afbeelding 1: ligging onderzoekslocatie

2 Onderzoeksmethodiek

2.1 Bepaling van de regionale achtergrondwaarden

De eerste fase van het historisch onderzoek bestaat uit het bepalen van de regionale achtergrondwaarden. Hiervoor is gebruik gemaakt van beschikbaar kaartmateriaal. Dit zijn:

- Bodemkaart van Nederland (Schaal 1:250.000)
- Bodemkaart van Nederland (Schaal 1:50.000)
- Archeologische Monumentenkaart (AMK)
- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)
- Archeologische vondstmeldingen uit het ARCHIS (Archeologisch Informatie Systeem)

2.2 Historisch onderzoek

Voor het historisch onderzoek zijn de volgende instanties bezocht:

- Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage
- Bibliotheek Universiteit te Leiden
- Gelders Documentatie Centrum te Arnhem

2.3 Inventarisatie van archeologische gegevens

Voor de inventarisatie van archeologische gegevens is gebruik gemaakt van ARCHIS (Archeologisch Informatie Systeem) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) in Amersfoort.

Aan de hand van de geraadpleegde bronnen kan een inschatting gemaakt worden van de geologische en archeologische verwachting op de onderzoekslocatie.

2.3 Bureauonderzoek RAAP

Door RAAP is voor de onderzoekslocatie een bureauonderzoek uitgevoerd, documentnummer 4758 RHPK 002454.¹ Hierin is de historie van de onderzoekslocatie, de archeologische verwachting voor het gebied en de geomorfologie opgenomen. Tijdens dit onderzoek is rekening gehouden met, en gebruik gemaakt van de bevindingen van het bureauonderzoek van RAAP.

¹ Willemse, 2004.

3 Landschapsgenese

3.1 Inleiding

Er bestaat een sterke relatie tussen de ontstaansgeschiedenis van het landschap en de archeologische verwachting van een gebied. Daarom is het belangrijk om de genese van een landschap goed te bestuderen. De geologische ontwikkeling ligt ten grondslag aan de geomorfologie en bodem. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de geologische, geomorfologische en bodemkundige ontwikkelingen op de onderzoekslocatie. Voor de geologische en geomorfologische beschrijving is gebruik gemaakt van de nieuwe Nomenclator van de Ondiepe Ondergrond.²

3.2 Geologische en geomorfologische ontwikkeling

Velp ligt ten noorden van de Rijn en de IJssel en ten zuiden van de Arnhem-stuwwal. De afzettingen in het gebied dateren zowel uit het Pleistoceen als uit het Holoceen. De oudste afzettingen stammen uit het Pleistoceen. Het Pleistoceen omvat een aantal warme (interglacialen) en koude tijden (glacialen of ijstijden) waarvan voor het onderzoeksgebied voornamelijk de voorlaatste en laatste ijstijd van belang zijn. Gedurende het Saalien de voorlaatste ijstijd, bereikte het landijs ons land en overdekte en stuwde een deel van de sedimenten die voordien door de grote rivieren waren afgezet. Hierdoor is de Arnhem-stuwwal, die ten noorden van Velp ligt, gevormd. Stuwwallen bevatten overwegend grof, scherp en kalkloos zand met grind. Het IJsseldal is een door het landijs gevormd glaciaal bekken dat plaatselijk 125 meter diep kan zijn.³ Op de bodem van het bekken is keileem afgezet. Het bekken is opgevuld met glaciofluviale en glaciolacustriene afzettingen. Al deze glaciale afzettingen worden gerekend tot de Drente Formatie.

Na een warmere periode, het Eemien interglaciaal, werd het tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien, opnieuw zeer koud. Het landijs bereikte Nederland deze keer niet. Wel heersten er periglaciaire condities. De ondergrond was permanent bevroren. Op de hellingen van de stuwwallen moest regen en sneeuwmeltwater daarom over het oppervlak afstromen. Daarbij werden op de hellingen van de stuwwallen door insnijding sneeuwmeltwaterdalen gevormd in de bevroren ondergrond. Aan het uiteinde van sommige dalen sedimenteerde het uitgespoelde materiaal en ontstonden puinwaaiers. Deze puinwaaiers liggen aan het uiteinde van sommige dalen op afzettingen uit het Eemien, waaruit blijkt dat de sneeuwmeltwaterdalvorming vooral in het Weichselien moet hebben plaatsgevonden.⁴ Bij de steile hellingen van de stuwwallen vond ook afspoeling van materiaal plaats, waardoor glooiingen van hellingafspoelingen zijn ontstaan. Deze beide afzettingen worden gerekend tot de Boxtel Formatie. Door het koude en droge klimaat werd lokaal zand en grind vanuit het noordzeebekken door de wind verplaatst. Een groot deel van Nederland werd met dit dekzand, ook gerekend tot de Formatie van Boxtel, bedekt. Het dekzand werd onder andere afgezet tegen de flanken van de stuwwallen en ook in de IJsselvallei werd een dik pakket dekzand afgezet. Op de plaats van het huidige riviereengebied hadden de rivieren een vlechtend patroon en sedimenteerden grote hoeveelheden grof zand en grind. Deze afzettingen staan bekend onder de geologische naam Formatie van Kreftenheye.

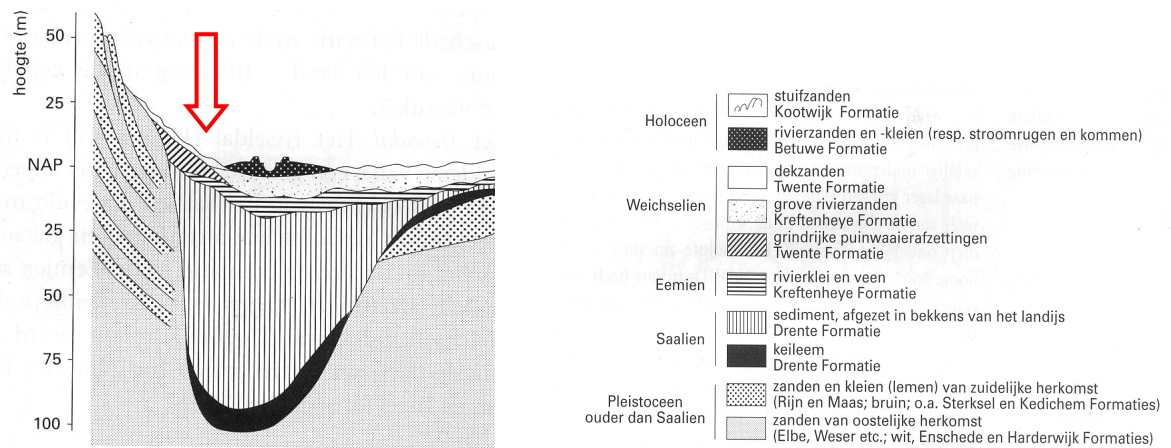
Met de definitieve verbetering van het klimaat aan het begin van het Holoceen, traden in het gebied van de grote rivieren veranderingen op. De rivieren kregen een meanderend patroon. Er trad een duidelijke differentiatie op in de oeverwallen en kommen. Er is dan duidelijk onderscheid te maken tussen bedding en komafzettingen. Alle Holocene rivierafzettingen worden gerekend tot de Formatie van Echteld. Rond 2000 BP is de huidige loop van de IJssel tot stand gekomen. Tot aan de bedijking in de twaalfde eeuw hadden de rivieren vrij spel. Hierna bleven de rivierafzettingen voornamelijk beperkt tot de uiterwaarden. Sinds de ontdooiing van de ondergrond aan het begin van het Holoceen staan de sneeuwmeltwaterdalen droog, omdat het regenwater gemakkelijk in de grofzandige

² Mulder et al, 2003.

³ Berendsen, 1997.

⁴ Berendsen, 1997, 44.

ondergrond kan wegzakken. De afzettingen aan de rand van de stuwwal en de afzettingen in het IJsseldal zijn te zien op afbeelding 2, de locatie van de rode pijl komt overeen met de ligging van de onderzoekslocatie.

Afbeelding 2: schematische doorsnede van het IJsseldal, de formatienamen zijn weergegeven volgens het oude classificatie systeem.

Het onderzoeksgebied ligt volgens de geomorfologische kaart op een daluitspoelingswaaier, dit is een zoals genoemde puinwaaier die in het Weichselien is gevormd aan het eind van een sneeuwsmeltwaterdal. Deze puinwaaier kan bedekt zijn met dekzand.

3.3 Bodem

Op de onderzoekslocatie ligt binnen de bebouwde kom van Velp. Hierdoor is het oorspronkelijke bodemprofiel mogelijk geroerd. Als de oorspronkelijke bodemopbouw nog aanwezig is, gaat het waarschijnlijk om een hoge bruine enkeerdgrond. Een enkeerdgrond wordt gekenmerkt door een esdek.⁵ Binnen de bebouwde kom is het echter goed mogelijk dat het oorspronkelijke bodemprofiel niet meer intact is. Zand is arm aan grondstoffen. Enkeerdgronden zijn ontstaan door een speciale manier van bemesting. Er was veelal sprake van gemengd bedrijf waarbij het vee zorg droeg voor de bemesting. Het vee kon grazen op lager gelegen gronden en werd 's winters op stal (potstal) gehouden en gevoerd met gerst en hooi. Dit leidde tot gemengde bedrijven. Op hogere gronden lagen heidevelden, hier werden plaggen gestoken. Deze plaggen werden vermengd met mest op de akkers gebracht om de bodemvruchtbaarheid op peil te houden. Deze techniek die toegepast werd vanaf de Karolingische Tijd (9e eeuw n.C.) leidde geleidelijk aan tot het ontstaan van homogene, humushoudende bovengronden, die als het humusdek dikker is dan 50 cm, esdekken genoemd worden. Na vertering van de organische stof bleven de minerale delen over. Deze hebben in de loop der eeuwen voor de fysieke ophoging van de oude bouwlanden gezorgd. De glooiende hellingen langs de stuwwallen zijn vanwege hun hoge ligging, in combinatie met de aanwezigheid van water, in gebruik genomen door de prehistorische mens. De activiteiten van bewoning laten sporen na in de ondergrond. Het esdek dekt deze sporen als een deken af en zorgt ervoor dat de sporen in de ondergrond buiten het bereik van de ploeg en andere landbouwwerktuigen blijven. Aan enkeerdgronden wordt daarom een hoge archeologische verwachting toegekend.

⁵ Bakker & Schelling, 1989.

4 Bewoninggeschiedenis van de onderzoekslocatie

4.1 Prehistorie

In Arnhem zijn twee vuurstenen schavers (ongeveer 70.000 jaar oud) uit de steentijd gevonden. In deze tijd leefden jagers en verzamelaars die rond trokken als nomaden. Ten zuiden van de Rijn zijn sporen van een jachtkamp van rond ca. 5000 jaar voor Christus bekend. Verschillende grafheuvels getuigen van de komst van boeren in het gebied rond 2400 v.Chr. Deze cultuur wordt het 'standvoetbekercultuur' genoemd, omdat in de oudste grafheuvel bekertjes in deze vorm werden gevonden. De eerste prehistorische nederzetting waarvan in Arnhem sporen zijn aangetroffen dateert uit de Bronstijd, rond 1500 voor Christus. Uit de IJzertijd zijn in Arnhem graf- en bewoningstvondsten gevonden langs de vroeger bovengrondse Jansbeek (nu Sonsbeek). Ten zuiden van de Rijn zijn bewoningssporen vanaf de midden-IJzertijd (ca. 500 v.Chr) tot in de vroege Middeleeuwen (ca. 800 na Chr.) aangetroffen. In Velp zijn vondsten aangetroffen die te dateren zijn in de Late IJzertijd (zie 4.6) en mogelijk een graf uit de Late Bronstijd.⁶ De prehistorische bewoning vond rond Arnhem vooral plaats op de hogere delen van het landschap, de stuwwallen en de flanken van de stuwwallen ten noorden van de Rijn.

4.2 Romeinse Tijd

Gedurende de Romeinse tijd lag het gebied van de Veluwe buiten de grenzen van het Rijk. Het werd bewoond door Germaanse stammen. Wat wij nu kennen als Gelderland moet aanzienlijk dunner bevolkt zijn geweest dan het gebied ten zuiden van de Romeinse grens. De nederzettingen en de bijbehorende akkers verplaatsten zich langzaam door het landschap, tengevolge van de toenmaals gebruikte landbouwmethoden.⁷ In het oosten van het huidige Nederland woonden stammen die we kennen onder de Romeinse namen Saliï, Chamavi, Amsivarii, Chatuari en de Tuihanti. De exacte leefgebieden van deze stammen zijn niet overgeleverd. Ze werden overigens na de derde eeuw na Christus allen tot de Franken gerekend en hebben ook onderling waarschijnlijk al sterke banden gehad.⁸ Doordat het aantal gevonden nederzettingen van deze stammen beperkt is, kennen we niet de exacte ligging van hun stamgebieden. Vanaf de vierde eeuw vestigden de Chamavi zich in het Middelnederlandse rivierengebied, op de Veluwe en in de Achterhoek. In Velp zijn vondsten aangetroffen die te dateren zijn in de Romeinse Tijd (zie 4.6).

⁶ Willemse, 2004.

⁷ de Boer, Boone & Hessing 1992, 8.

⁸ de Boer, Boone & Hessing 1992, 12.

4.3 Middeleeuwen

Het voortdurend naar het westen opdringen van Germaanse stammen als de Franken veroorzaakte het ineensinken van de noordgrens van het Romeinse Rijk in 406 na Chr. Geleidelijk aan werd vanaf het einde van de vijfde eeuw het machtsvacuüm in het noorden van Gallië opgevuld door de Franken. Intussen had zich op de Veluwe en in het aangrenzend deel van het oostelijk rivierengebied een zelfstandige ontwikkeling voltrokken. In deze territoria speelden sinds de vierde en vijfde eeuw de Chamavi de hoofdrol. Deze stam woonde tenminste sinds de tweede eeuw in de Oost-Nederlandse gebieden. In de Merovingische periode lagen de nederzettingen op de Veluwe ruwweg in twee gebieden. Één hiervan lag in het gebied langs de zuidelijke Veluwezoom tussen Arnhem en Wageningen en langs de westzijde van de stuwwal van Ede. In de loop van de zevende en achtste eeuw werd dit gebied als het gouw Hamaland opgenomen in het Frankische rijk, dat zich inmiddels ver in noordelijke richting uitbreidde. De noordgrens van Hamaland heeft er waarschijnlijk iets ten noorden van gelegen.⁹ Van de ethnische samenstelling van de bevolking ten noorden en ten oosten van de IJssel is nog weinig bekend. Dit wordt mede veroorzaakt door de relatief lage bevolkingsdichtheid in deze gebieden.

Gedurende de Middeleeuwen kwam de Veluwe in handen van de bisschoppen van Utrecht, die het gebied uiteindelijk in leen gaven aan de graven van Zutphen. Vanaf 1138 ging het graafschap Zutphen samen met Gelre. De Gelderse graven hadden in de voorgaande eeuw hun machtsgebied al aanzienlijk uitgebreid. Oorspronkelijk lag hun territorium veel zuidelijker, in het gebied van het huidige Limburg. Door hun machtspolitiek wisten de graven van Gelre echter al snel de nodige rechten in Teisterbant en Hamaland te verwerven. Overigens waren de grenzen nog verre van overzichtelijk. De toenemende macht van de Gelderse graven resulteerde in 1339 tot verheffing van graaf Reinald II tot hertog door de keizer van het Duitse Rijk.¹⁰ Door de soms agressieve politiek van Gelre konden conflicten met de buurstaten niet uitblijven. De Bourgondiërs, die in de Late Middeleeuwen het merendeel van de Nederlanden in handen kregen, ontpopten zich tot de belangrijkste tegenstanders van Gelre. Uiteindelijk moest Gelre het onderspit delven. Bij het tractaat van Venlo van 1543 stond de laatste hertog al zijn rechten en aanspraken af aan Karel V.¹¹ Deze was als keizer van het Duitse Rijk, Heer van de Nederlanden en koning van Spanje de machtigste Europese vorst van dat moment. De kerk die ten oosten van de onderzoekslocatie ligt, is de Oude Jan. De Oude Jan is een zaalkerk die reeds in de 11^e eeuw bestond.¹² Volgens het bureauonderzoek van RAAP heeft de vroegere pastorie of weem van Velp mogelijk deels op de onderzoekslocatie gelegen.¹³ De ligging van de pastorie ten opzichte van de onderzoekslocatie is te zien op de afbeelding 3. De pastorie was de woonplaats van de pastoors en later de dominees van de Oude Jan. Deze was omgeven door een brede gracht die haar het uiterlijk gaf van een kleine vesting. Om op het terrein van de pastorie te komen moest men over een ophaalbrug en door een poort.¹⁴

⁹ Heitling 1959, 59.

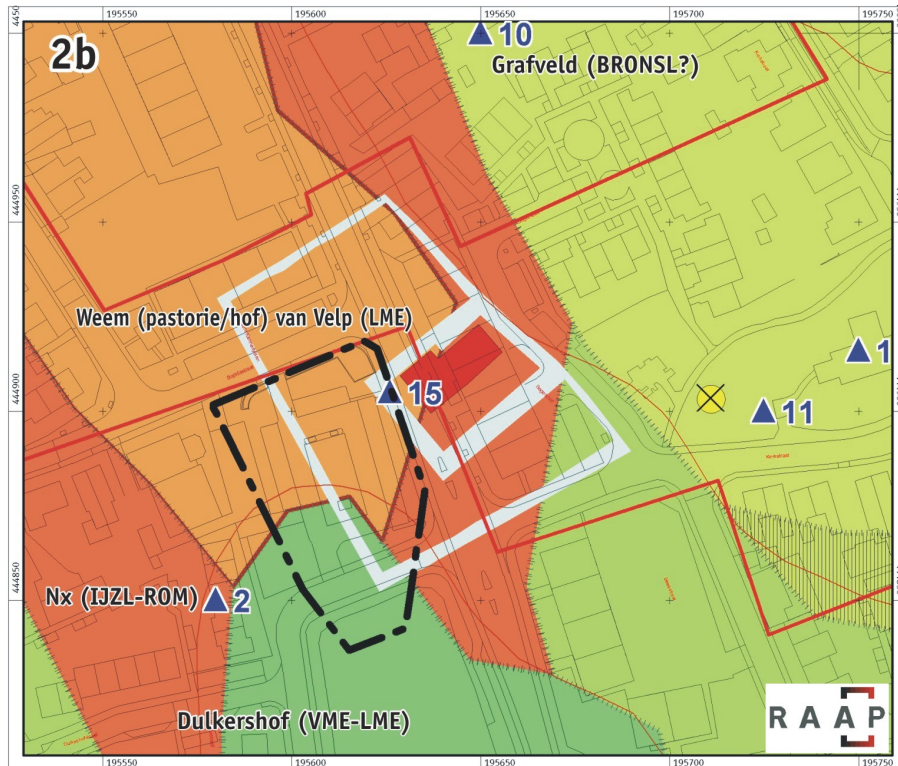
¹⁰ Stinner 2001, 101-104.

¹¹ Stinner, 2001, 25.

¹² Gelders Genootschap, 2003.

¹³ Willemse, 2004.

¹⁴ Willemse, 2004.

Afbeelding 3: Ligging van de vroegere pastorie (in rood). De onderzoekslocatie is aangegeven met de zwarte lijn. De ligging van de omgrachting is aangegeven met de witte lijnen. Naar RAAP, 2004.¹⁵

4.4 Vroeg-Moderne Tijd

De uitgestrektheid van de bezittingen van de Bourgondisch-Habsburgse monarchie maakten het noodzakelijk voor Karel V en later diens zoon Philips II om het bestuur te centraliseren. Deze centralisatie, tezamen met het strenge optreden tegen het opkomend protestantisme, leidden tot de Opstand of Tachtigjarige Oorlog. Hierin stond Gelderland in eerste instantie, min of meer gedwongen, aan de kant van de koning. Het uitroeien van de bevolking van het opstandige Zutphen door Spaanse troepen in 1572 zette een angstaanjagend voorbeeld voor de rest van de bevolking.¹⁶ Toch zou Gelderland nooit meer geheel door Philips II beheerst worden. Dit was in belangrijke mate te danken aan Jan van Nassau, broer van Willem van Oranje, die in 1578 door de Staten van Gelderland benoemd werd tot stadhouder. Het zou overigens nog tot 1627 duren toen met de inname van Grol door Staatse troepen de kwartieren van Nijmegen, Zutphen en de Veluwe volledig van Spanje bevrijd waren. Het Overkwartier van Roermond bleef echter in Spaanse handen. In de gebieden waar de Spanjaarden verdreven waren, werd doorgaans de katholieke eredienst verboden. Dit gebeurde relatief laat. De oorzaak van dit late tijdstip was een al vele jaren slepend conflict tussen de bisschop van Munster en de graven van Limburg-Stirum.¹⁷

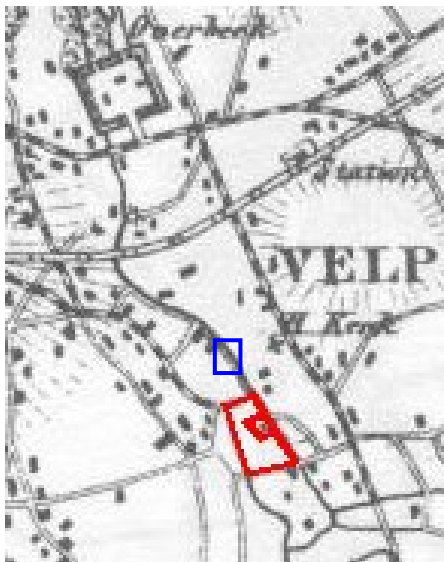
¹⁵ Willemse, 2004.

¹⁶ Stinner, 2001, 95.

¹⁷ Heiting 1959.

4.5 Moderne Tijd

In 1795 veroverden de Franse revolutionaire legers de Republiek. De oude heerlijke rechten werden afgeschaft, tezamen met de toenmalige bestuursstructuren. Het land werd onderverdeeld in Mairies, gemeenten. Doordat ons land nu als bondgenoot van Frankrijk automatisch in oorlog kwam met Engeland, kwam de handel nagenoeg stil te liggen. Na de bevrijding van de Franse overheersing kwam langzaam het herstel van de welvaart op gang. De negentiende eeuw was een periode van industrialisatie en modernisering. Ook de infrastructuur werd geleidelijk verbeterd. Zo was halverwege de 19^e eeuw de weg van Doesburg naar Anholt, die via Langerak liep, al bestraat.¹⁸ Het onderzoeksgebied ligt binnen de historische dorpskern van Velp. Op de onderstaande afbeelding is de omgeving van de onderzoekslocatie te zien op een kaart van Velp uit 1868. De Oude Jan is erop te herkennen en ook is te zien dat de Overbeek langs of op de onderzoekslocatie stroomde. Op de afbeelding is tevens te zien dat er ten zuidoosten van de onderzoekslocatie een omgracht huis heeft gelegen, dat lijkt op de pastorie van Velp. Het is mogelijk dat de pastorie niet op de onderzoekslocatie heeft gelegen, zoals te zien is op afbeelding 3, maar ten zuidoosten ervan. Volgens het bureauonderzoek van RAAP is de pastorie van de Oude Jan omstreeks 1773 vernieuwd met een aangebouwde houten schuur of varkensschot.¹⁹ Aan het eind van de 18^e eeuw is de poort van de pastorie van Velp afgebroken. In 1867 is de pastorie vervangen door een moderner huis dat in 1924 door de kerkvoogdij van de hand is gedaan. Op de plaats van de pastorie ligt volgens het RAAP onderzoek tegenwoordig de President Kennedylaan.

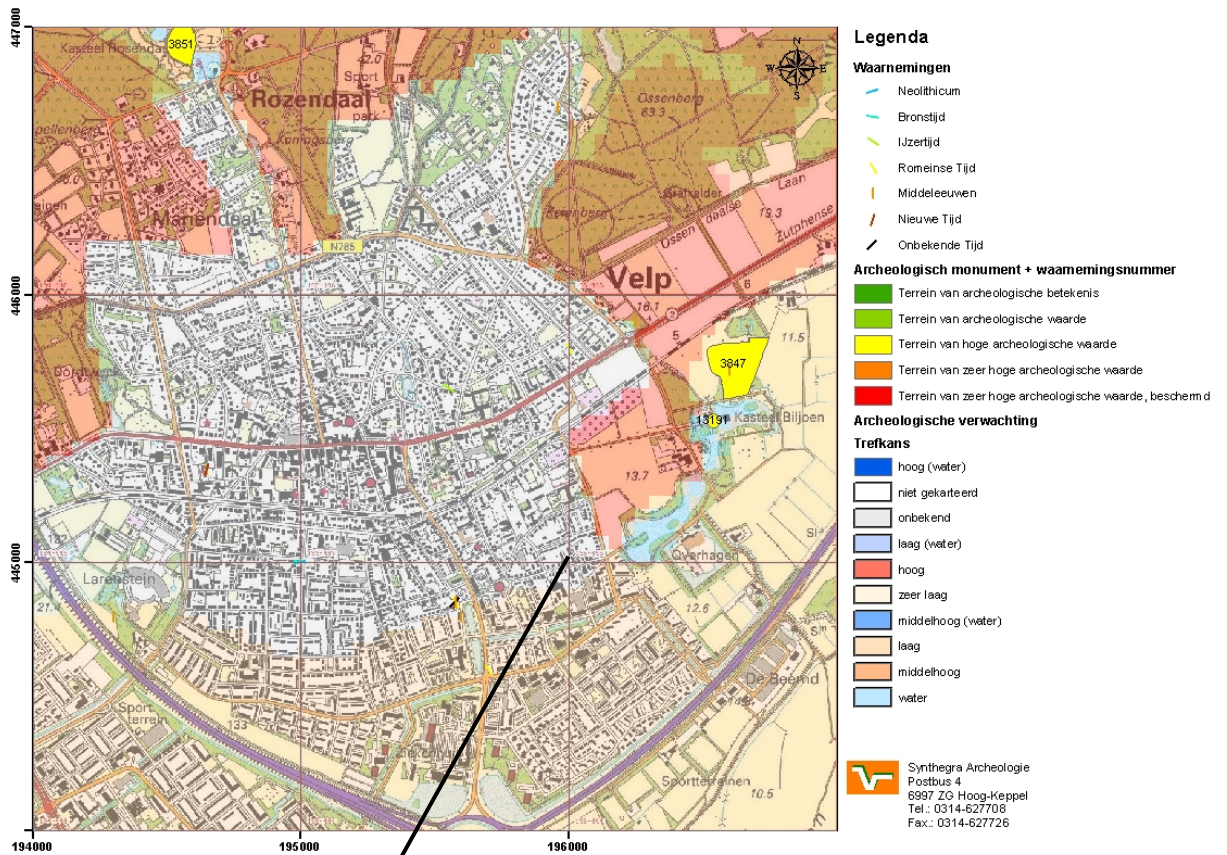
Afbeelding 4: onderzoekslocatie, blauwe vierkant, en ligging van de oude pastorie in rood op kaart uit 1868²⁰

¹⁸ Beukelaar 1990, 90.

¹⁹ Gelders Genootschap, 2003.

²⁰ Kuyper, 1988.

4.6 Archeologische vindplaatsen in de omgeving van het onderzoeksgebied

Afbeelding 5: AMK, IKAW en Archismeldingen

Project : IVO Hoek Sophiastreet – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

Op afbeelding 4 zijn de waarderingen van de AMK, de IKAW en de Archis meldingen in de omgeving van Velp te zien, tevens is ingezoomd op de omgeving van de onderzoekslocatie. De onderzoekslocatie zelf is aangegeven met het zwarte vierkant. Ten noordoosten van de onderzoekslocatie buiten de bebouwde kom van Velp zijn twee archeologische monumenten bekend. Het betreft monumentnummer 3847. Op dit terrein is muurwerk van het kasteel Nederhagen, ook wel Den Haag of in den Hage genaamd, aangetroffen. Het muurwerk is ontdekt bij het omvallen van een boom in 1957. Monumentnummer 13191 betreft ook een kasteel. Dit kasteel wordt beschermd door RMDZ onder nr. 42145. Waarschijnlijk is het oudste huis op deze plek hoogstens een versterkte hoeve geweest. Na 1530 laat Karel van Gelre hier een kasteel bouwen. Hierbij maakte hij gebruik van de stenen van de nabijgelegen ruïne van Kasteel Overhagen. De vier torens dateren uit de begintijd. Eind 17e eeuw hebben een aantal ingrijpende verbouwingen plaatsgevonden. Net ten westen van het onderzoeksgebied, zijn acht archeologische waarnemingen gedaan uit de perioden IJzertijd tot de Nieuwe Tijd. Nabij Dulkeshof, 20 meter ten westzuidwesten van het plangebied, op het kaartje aangegeven met de zwarte pijl, zijn drie archeologische waarnemingen gedaan. Er zijn nederzettingsresten, aardewerk, ijzerlakken en bot uit diverse perioden aangetroffen gedateerd in de Late IJzertijd en of Romeinse Tijd, Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. 85 meter ten noordoosten van het plangebied ligt een mogelijk grafveld uit de periode Late Bronstijd tot Vroege Middeleeuwen, hier zijn drie complete aardewerk potten gevonden op het land van Bollinkspoort ten noorden van de Oude Jan te Velp, waarschijnlijk betreft het grafgraven.²¹ Op het terrein van de Oude Jan te Velp zijn 'recentelijk' Romeinse munten gevonden. Deze vondsten zijn nog niet op het Archis kaartje te zien.

²¹ Willemse, 2004.

5 Resultaten van het veldwerk

5.1 Toekomstig grondverzet

De locatie zal gebruikt gaan worden voor de aanleg van een bergbezinkbassin met uitstroomkokers. De bestemmingswijziging heeft tot gevolg dat de grond geroerd wordt op plaatsen waar dit nog niet eerder gebeurd is. Het bassin zal een diepte krijgen verlopend van 4,5 naar 7,5 meter onder maaiveld.

5.2 Opzet van het booronderzoek

Het inventariserend bodemonderzoek is uitgevoerd op 16 juni 2004. Het huidige grondgebruik is parkeerplaats. De boringen zijn gezet met een Edelmanboor met een diameter van 7 cm en een zuigerboor tot in de ongeroerde grond. De formule voor het bepalen van het aantal boringen in relatie tot de oppervlakte op archeologisch te onderzoeken locaties bedraagt $10 \sqrt{p}$, waarbij p staat voor de oppervlakte van het terrein in hectares. Er is uitgegaan van 7 boringen (dit is het minimum voor een betrouwbare steekproef). Vanwege de diepte van het aan te leggen bassin is getracht tot 8 meter te boren. Door het vastlopen van een boring op 180 cm onder maaiveld zijn uiteindelijk 8 boringen gezet, met een gemiddelde diepte van 3.6 meter. De boorbeschrijvingen zijn geïnterpreteerd volgens het systeem van bodemclassificatie van de Werkgroep Geo-Archeologie.²²

²² Werkgroep Geo-archeologie, 2000.

5.3 Resultaten van het booronderzoek

Er zijn 8 boringen gezet, waarvan één tot 5.5 meter onder maaiveld, drie tot 4.5 meter onder maaiveld, één tot 3.5 meter onder maaiveld, één tot 2.5 meter, één tot 1.9 en één tot 1.8 meter onder maaiveld. Alle boringen zijn zo diep mogelijk doorgezet. 8 Meter is nergens gehaald, vanwege de aanwezigheid van puin of het instorten van de boorwand. Boring 4 is op 1.8 meter onder maaiveld vastgelopen op een leiding. Boring 8 is vastgelopen op 1.9 meter onder maaiveld, hier is het niet zeker of dit veroorzaakt is door puin of natuursteen. De terreinhoogte varieert tussen 12.16 en 12.60 meter boven NAP, waarbij het terrein helt van noord naar zuid.

Grondwater is aangetroffen tussen de 230 en 260 cm onder maaiveld. De aangetroffen bodemprofielen zullen van onder naar boven besproken worden, waarbij begonnen wordt met het moedermateriaal, de ongeroerde bodem. De ongeroerde bodem bestaat uit beekbeddingafzettingen en puinwaaierafzettingen. De geroerde bodem bestaat uit beekopvulling vermengd met baksteenpuin.

Afbeelding 6: foto van de onderzoekslocatie.

5.3.1 Puinwaaierafzettingen

De puinwaaierafzettingen zijn in het noorden van de onderzoekslocatie aangetroffen op 10.13 meter boven NAP en in het zuiden op 9.66 meter boven NAP. De hellingsrichting van de puinwaaier komt overeen met de helling van het terrein. In de puinwaaierafzettingen zijn duidelijk lagen met verschillende korrelgroottes herkenbaar. In bijna al deze lagen bevinden zich grindkorrels kristallijn gesteente dat afkomstig is uit Scandinavië. Dit grind is kenmerkend voor glaciofluviale afzettingen.²³ De verschillen in korrelgrootten tussen de lagen ontstaan door verschillen in waterafvoer. De korrelgrootte van de aangetroffen puinwaaierafzettingen varieert van zeer fijn tot zeer grof zand (105-420µm), waarbij dit zand in een aantal lagen kleiig is. Het zand is overwegend matig fijn, dit is tamelijk fijn voor een puinwaaierafzetting, maar is voor deze locatie wel verklaarbaar. Het grofste materiaal wordt namelijk bovenaan en aan de zijkanten van een puinwaaier afgezet. De onderzoekslocatie ligt onderaan en ongeveer op het midden van de puinwaaier. De kleur van de puinwaaierafzettingen is overwegend grijs. Bij boring 2 en boring 6 zijn onder de grijze afzettingen, op respectievelijk 5 en 4.45 meter onder maaiveld, bruinkleurige puinwaaierafzettingen aangetroffen. Het kleurverschil is mogelijk ontstaan doordat er een periode geen puinwaaierafzettingen zijn afgezet of doordat dit gedeelte van de puinwaaier een tijd lang niet actief is geweest.

²³ Berendsen, 1996, 102.

Project : IVO Hoek Sophiastreet – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

5.3.2 Beekbeddingafzettingen

Op de puinwaaierafzettingen is, behalve bij boring 7, bruin matig fijn zand aangetroffen. De top van dit zand ligt op 10.50 boven NAP. Bij boring 2 ligt de top van dit zand 50 cm hoger, maar de terreinhelling is in deze afzetting niet te herkennen. Binnen dit zand is bij boring 2 een laag zeer grof, sterk grindig zand aangetroffen van 10 cm en bij boring 3 een grindlaagje van 5 cm. Bij boring 2 zijn in dit zand op 180 cm onder maaiveld lichtgrijze stukken keileem aangetroffen, die van de stuwwal afkomstig moeten zijn. In dit zand zijn geen vondsten aangetroffen. Het is zeer waarschijnlijk dat het hier een beddingafzetting van de Overbeek betreft.

5.3.3 Beekopvulling

Vanaf het bruine zand tot aan het maaiveld is het bodemprofiel verstoord. Binnen dit gedeelte van de bodem bevatten alle bodemlagen baksteenpuin en bij enkele boringen ook stukken subrecent glas. De bodem bestaat hier voor het grootste deel uit donkerbruin zwak humeus matig fijn zand, waarin zich kiezels en grind bevinden. Bij boring 6 is deze bodemlaag iets lichter van kleur. Omdat de donkerbruine laag in alle boringen is aangetroffen gaat het waarschijnlijk om beekopvulling die vermengd is met baksteenpuin tijdens het dempen van de beek. Bij boring 3 en boring 7 zijn in de donkerbruine laag brokken lichtgrijs keileem aangetroffen op 170 cm onder maaiveld. Bij boring 7 is op de overgang van de donkerbruine laag en de puinwaaierafzettingen, 240 cm onder maaiveld, asfalt aangetroffen. Hier is de bodem dus tot deze diepte geroerd en dit kan ook verklaren waarom er hier geen beddingzand is aangetroffen tussen het donkerbruine zand en de puinwaaierafzettingen.

Bij boring 1, 3 en 6 is het mogelijk dat het onderste deel van de donkerbruine laag sinds het dempen van de beek niet meer geroerd is. De onderkant van de donkerbruine laag ten opzichte van NAP is bij al deze boringen 10.50 meter boven NAP. Wel ligt de onderkant van de donkerbruine laag bij boring 1 ongeveer 60 cm dieper ten opzichte van het maaiveld. Bij boring 1 zijn op de overgang tussen de donkerbruine laag en het bruine zand humeuze brokken aangetroffen. Ook bij boring 6 zijn op de overgang van het donkerbruine naar het bruine zand humeuze brokken aangetroffen. Bij boring 3 lijkt de onderste laag van het donkerbruine zand op een beekbodemaafzetting.

Binnen de donkerbruine laag bevindt zich bij boring 1 op 85 cm onder maaiveld wit zand dat gemengd is met het donkerbruine zand, daaronder 5 cm van het donkerbruine zand en dan 5 cm witgeel zand, het witte en witgele zand is opgebracht. Bij boring 2 bevindt zich onder de donkerbruine laag, roodbruin en donkergeel bouwzand. Bij boring 5 bevindt zich binnen het donkerbruine zand op 150 cm onder maaiveld roodbruin bouwzand. Bij boring 6 bevindt zich op 60 cm onder maaiveld roodbruin bouwzand. En bij boring 7 bevindt zich binnen het donkerbruine zand een bruine zandlaag van 70cm, in deze laag is een scherp roodbakend aardewerk met loodglazuur gedateerd in de 18^e eeuw aangetroffen. De aanwezigheid van bouwzand binnen het donkerbruine zand wijst op recente verstoring van de bodem door vergraving.

Bij alle boringen bevindt zich bovenop het donkerbruine zand een laag ophoogzand met daarop de klinkers van het parkeerterrein.

6 Conclusie

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is inzicht te verkrijgen of er op onderzoekslocatie archeologische waarden aanwezig zijn en zo mogelijk van welke aard. De volgende onderzoeksvragen vragen zijn hierbij gesteld:

- Zijn er archeologische waarden aanwezig?
- Wat is de exacte aard en datering van de vindplaats(en)?
- Wat is de te verwachten conserveringsgraad van deze waarden?

Een booronderzoek geeft een beperkt beeld van de bodem op de onderzoekslocatie. Tijdens het booronderzoek is bij boring 7 een scherp roodbakend aardewerk met loodglazuur gedateerd in de 18^e eeuw aangetroffen op 150 cm onder maaiveld. In dezelfde boring is echter op 240 cm onder maaiveld asfalt aangetroffen. Hieruit blijkt dat de scherf zich niet meer in de oorspronkelijke context bevindt. Verder zijn er in het onderzoeksgebied geen archeologische indicatoren aangetroffen.

De ongeroerde bodem begint op 10.50 meter boven NAP, dit is op ongeveer 2.50 meter onder maaiveld. Het bovenste deel van de ongeroerde bodemafzettingen bestaat uit beddingafzettingen van de Overbeek. Uit het historisch onderzoek blijkt dat deze beek in 1868 nog aanwezig was. Eventuele bewoningsresten ouder dan 1868 zullen door de beek verspoeld zijn. Onder de beekbeddingafzettingen bevinden zich puinwaaierafzettingen.

Het geroerde deel van de bodem bestaat voor het grootste deel uit donkerbruin zwak humeus zand vermengd met baksteenpuin. Deze afzetting is waarschijnlijk ontstaan tijdens het dempen van de Overbeek. Binnen deze laag zijn lagen ophoogzand aanwezig en ook is subrecent glas en asfalt aangetroffen, waaruit geconcludeerd kan worden dat deze laag vergraven is. Bij boring 1, 3 en 6 is mogelijk de beekbodemafzetting nog aanwezig op de overgang tussen het donkerbruine zand en de beekbeddingafzettingen. In het beekopvullingsmateriaal is de genoemde scherf aardewerk aangetroffen. De gracht van de pastorie die mogelijk in het onderzoeksgebied aanwezig zou zijn, is niet aangetroffen. De pastorie moet zuidelijker hebben gelegen, getuige afbeelding 4.

Project : IVO Hoek Sophiastreet – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

7 Aanbeveling

Op basis van het door SyntheGra Archeologie bv uitgevoerde onderzoek bestaat er geen bezwaar tegen de voorgenomen plannen op het onderhavige terrein. Mochten er tijdens de werkzaamheden archeologische indicatoren van (pre-) historische activiteiten worden aangetroffen dat geldt hiervoor conform de monumentenwet uit 1988, een meldingsplicht bij het bevoegd gezag, de provinciaal archeoloog van de provincie Gelderland, mevr. drs. F. de Roode of mevr. drs. M. de Rooij.

Project : IVO Hoek Sophiastraat – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

Literatuur

Bakker de, H. & Schelling, J., 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Centrum voor Landbouwpublicaties en Landbouwdocumentatie, Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 1996: *De vorming van het land*, Van Gorcum, Assen.

Berendsen, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland*, Van Gorcum, Assen.

Beukelaar, H. de., 1989: *Nijver in het groen, twee eeuwen industriële ontwikkeling in Achterhoek en Liemers*, Doetinchem.

Boer, D.E.H. de, M.H. Boone en W.A.M. Hessing., 1992: *Delta, Nederlands verleden in vogelvlucht*. Deel 1, de Middeleeuwen: 300 tot 1500, Leiden.

Boorman, R., 1978: *Oost-Gelderland archeologisch bekeken*, Zutphen.

Mulder E.F.J et al, 2003: *De Ondergrond van Nederland*, Wolters Noordhoff, Groningen/Houten.

Gelders Genootschap/ RAAP Archeologisch Adviesbureau, 2003: Cultuurhistorische gebiedsbeschrijving, cultuurhistorisch informatiepakket (CHIP), gemeente Rheden, Arnhem.

Heitling, W.H., 1959: *De Achterhoek*, Lochem.

Kuyper, J., 1988: *Gemeente atlas van de provincie Gelderland, 1868*, herdruk, Foresta B. V., Groningen.

Stinner, J. en D.M. Oudesluijs (red)., 2001: *Gelre – Geldern – Gelderland, geschiedenis en cultuur van het hertogdom Gelre*, Geldern.

Wergroep Geo-archeologie, 2000: *Randvoorwaarden voor een beschrijvingssysteem voor aardwetenschappelijke informatie ten behoeve van archeologisch onderzoek*, Utrecht.

Willemse N. W., 2004: *Adviesdocument gemeente Rheden, President Kennedylaan te Velp*, documentnummer 4758 RHPK 002454, RAAP Oost Nederland.

Project : IVO Hoek Sophiastraat – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

Bijlagen:

Project : IVO Hoek Sophiastraat – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

Bijlage 1: Detailkaart van de onderzoekslocatie met boorpunten

Project : IVO Hoek Sophiastraat – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

Bijlage 2: Boorstaten

Project : IVO Hoek Sophiastraat – President Kennedylaan te Velp
Kenmerk : AEM/ALG/SAZ/174106

Bijlage 3: Geologische Perioden & Lijst van Gebruikte Afkortingen